

Országos könyvtári fejlesztések: Magyar Országos Közös Katalógus (MOKKA) és a megújuló Országos Dokumentum-ellátó Rendszer (ODR)

A könyvtárügyben az 1997.évi CXL. törvénnyel indult el az a fejlesztési folyamat, amely egységes szakmai és politikai elképzelést tükröz. A stratégiai célok között első helyen szerepelt az Országos Dokumentum-ellátó Rendszer (ODR) kialakítása, amellyel a jogalkotó az **információhoz és dokumentumokhoz való hozzáférést akarta biztosítani, a demokrácia és az esélyegyenlőség jegyében.** A 2003-ban megjelent a 73/2003. (V.28.) Kormányrendelet, határozza meg az ODR lényeges tartalmi pilléreit. A könyvtárügy stratégiáját 2008-2013 között az Oktatási és Kulturális Minisztérium Portál programja foglalja össze. Kiemelt céljai: az információhoz és dokumentumokhoz történő hozzáférés növelése, az olvasáskultúra, a felhasználóbarát szolgáltatások fejlesztése és a könyvtárosok kompetenciájának emelése. Megvalósításához az **országos központi nyilvántartások összehangolt kezelése és fejlesztése szükséges, a projekt szempontjából konkrétan az ODR és a Magyar Országos Közös Katalógus (MOKKA) bibliográfiai adatainak egyesítése és az ODR példány adattárának létrehozása és jelentős bővítése.**

A projekt indulásakor 58 ODR szolgáltató könyvtár teljes dokumentum állományának átlagosan **7.3 %-a** volt található az adattárban. Ennek fő oka, hogy az egyes könyvtárak számítógépes katalógusa csak töredékét tartalmazza a teljes gyűjteményeknek. Az ODR **új kereső portáljának fejlesztését** több szempont is indokolja: (1) egyrészt megszűnik az ODR eddigi katalógus funkciója, hiszen a bibliográfiai adatok feltöltése és keresése egy központi katalóguson keresztül (MOKKA) történik, de a kölcsönzéshez szükséges példány információk az ODR példánytárban tárolódnak. (2) Másrészt a Magyarországon elérhető információs vagyont több különböző struktúrájú adatbázisban kereshető (külön adatbázis van a folyóiratokra, a folyóirat cikkekre, az elektronikus dokumentumokra, teljes szövegű folyóirat gyűjteményekre). A felhasználó számára **egy könnyen kezelhető egységes felületű kereső portál kifejlesztése szükséges,** ahol egy lépésben kap információt a keresett témára a különböző forrásokból.

Az Országos Széchényi Könyvtár egyik legfontosabb feladata a nemzeti bibliográfia gondozása, ezért vállalta fel az Országos Közös Katalógus fejlesztésének irányítását és szakmai koordinálását, amely egyben garancia is az adatbázis minőségének biztosítására. A Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtára (DEENK) 1952 óta részesül köteles példányban és mint nemzeti gyűjtőkörű könyvtár az ODR rendelet értelmében az **országos könyvtárközi szolgáltatás feladatait kell ellátnia.**

A DEENK 1998-ban kezdte a szolgáltatást, amelynek ekkor a bibliográfiai és lelőhely adatbázisát 4 nagy egyetemi könyvtár integrált rendszerének (e-Corvina) közös rekordjai jelentették. A bibliográfiai adatbázis a Corvina integrált könyvtári rendszert használó könyvtárak állománya mellett tartalmazta több nagy országos szakkönyvtár teljes állományát, beleértve a periodika-, hangzó-, és mozgóképállományokat, előfizetett adatbázisaik révén elérhető elektronikus dokumentumokat is. Az adatbázis a tulajdonos könyvtár lelőhelyét tárolta, az aktuális példányinformációkat a helyi adatbázisba átlépve kapta meg a felhasználó.

2003-ra elkészült a könyvtárak nyilvántartására alkalmas felület, amely tartalmazza a regisztrált könyvtárak (930) adatait, melyeket azok maguk tarthattak karban online módon.

A központi szolgáltatások fejlesztése a TIOP-TÁMOP keretein belül

A **megújuló ODR szolgáltatás** a MOKKA adatbázis kibővített bibliográfiai adataira épül elsődlegesen, az ahhoz hozzáépülő példányokat tároló adatbázis és az adatforgalmat biztosító mechanizmusok beépítésével.

Ennek érdekében zajlott magának a **MOKKA adatbázisnak a fejlesztése az OSZK által pályázott finanszírozással** a rendszerben még nem szereplő szolgáltató könyvtárak meglévő számítógépes katalógus állományának ellenőrzése, betöltése és folyamatos működtetése. A több mint tízféle adatszerkezetű rendszer számára kialakításra került egy közös betöltő protokoll. Ehhez társult párhuzamosan a helyi rendszerek továbbfejlesztése, hogy megvalósulhasson a kisebb könyvtárakban a helyi katalógizáló által kezdeményezhető rekordfeltöltés. A rendszer funkcionalitásának bővítéséhez szabványos név (személy, testület, intézmény, földrajzi) adatbázis kialakítása is szükségessé vált (pl. Nemzeti Digitális Archívum (NDA) forrásból származó rekordok beépítése a MOKKA adatbázis egységesítő (authority) mechanizmusaiba valamint a besorolási adatok globális javítása), csakúgy, mint egy, a dokumentumok tartalmi kereshetőségét biztosító indexelő rendszer integrálása (tartalomjegyzékek, fejezetek analitikája).

Az jelen keretek között fejlesztett **ODR szolgáltatás** biztosítja, hogy a fentiek szerint bővített MOKKA adatbázis **más központi szolgáltatásokkal (Nemzeti Periodika Adatbázis (NPA), Időszaki Kiadványok Bibliográfiája (IKB), MATARKA, HUMANUS, NDA – ezzel elsősorban a folyóirat, cikk, és hálózati elektronikus dokumentumok felé nyitva) együttműködve** teljessé tegye a Magyarországon fellelhető és információszolgáltatásba bevonható dokumentumok körét. Így az eddig több menetben végrehajtott dokumentum- és lelőhelykereséseket egy lépcsőben, egy közös keresőfelületen végezhesse el a felhasználó, és innen indíthassa a megrendelését az Országos Dokumentum-ellátási Rendszeren belül a saját könyvtárából hiányzó dokumentumokra.

Informatikai szempontok

Komoly szakmai kihívást jelentett a két legfontosabb országos könyvtári rendszer egyidejű összehangolt fejlesztése, ami a magyar könyvtár-informatika történetének legnagyobb feladata, lehetősége és egyben felelőssége is. A siker érdekében, a két legnagyobb hazai fejlesztő csapat konzorciumban összefogva dolgozott, a többi IKR fejlesztő céggel is együttműködve.

A funkcionális követelmények megvalósítása mellett, a rendszerek jelentőségének megfelelő magas rendelkezésre állást biztosító hibatűrő architektúra kialakítása, illetve az adat és hozzáférési biztonság megteremtése is az elsődleges tervezési szempontok között szerepelt. A cél egy vertikálisan tagolt integrált rendszercsoport létrehozása volt, amiben tiszták a modulok, alrendszerek közötti határvonalak, funkciómegosztás, nincsenek indokolatlan párhuzamosságok.

A kialakított rendszer összetett – részben Oracle részben SolR alapú - adatbázis szerkezete biztosítja, hogy a rendszer minden feladatkörét –helyi rendszerek „kiszolgálása”, olvasók kiszolgálása, könyvtárközi kölcsönző munka támogatása – megfelelő hatékonysággal lássa el. Relációs adatbázisba kerülnek feltöltéskor a beérkező rekordok, a feldolgozott bibliográfiai és példányadatok. A relációs adatbázisban tárolt adatokból napi rendszerességgel, a keresésre optimalizált SolR adatbázis épül, ez teszi lehetővé a MOKKA és az ODR portálokban a gyors keresést.

A szolgáltatáshoz a kapu az „**ODR portál**” amely a könyvtárak, illetve egyéni használó számára kialakított kérésindító felület. A keresőhöz kapcsolt ügyfél azonosító teszi lehetővé majd a későbbiekben a fizetős másolatszolgáltatás egyéni intézését nyújt. Ide

kapcsolódik a kérések irányítását segítő rendszer, vagyis az olvasó/könyvtár kiválaszthatja a számára legelőnyösebb szolgáltató pontot.

A megvalósult projekt új, modern infrastrukturális alapokra helyezte a szolgáltatást, lehetőséget adott a rendszerben résztvevő könyvtárak körének dinamikus bővítésére. Integrálta a **Nemzeti Periodika Adatbázis programot**, amely kiteljesítette a MOKKA-ODR szolgáltatást, amelyek céljai ezeken a kereteken belül a korábnál hatékonyabban elláthatóak. A MOKKA-ODR adatbázisrendszer kibővült olyan nyilvántartásokkal, amelyek a könyvtárközi kölcsönzési forgalom számára fontos adatokat tárolnak, egyrészt példány- és szolgáltatásadatokat másrészt a könyvtárközi kölcsönzési forgalomban résztvevő könyvtárak adatait.

A rendszerben először nyílik lehetőség arra, hogy a könyvtárak **ne csak elindíthassák** kéréseiket, hanem **pontosan követhessék** annak útját a megvalósulásig.

A könyvtárközi kölcsönzési rendszer megnyílik a **külső felhasználók** számára is, akik regisztráció után maguk is kezdeményezhetnek kéréseket annak a könyvtárnak közvetítésével, amelynek beiratkozott olvasója.

A program nagy hangsúlyt fektetett arra, hogy **portálja egységesen és hatékonyan** szolgálja ki felhasználóit. A portálon **két kereső várja** a felhasználókat: a MOKKA-ODR adatbázis használatán túl a felhasználók kereshetnek abban az ODR keresőben is, amely a kiterjeszti a kereséseket egyrészt a hálózaton elérhető elektronikus tartalmak felé elősegítve azok könnyebb hozzáférhetőségét, másrészt integrálja az egyik legnagyobb nemzetközi katalógus, az OCLC WorldCat adatait is. Ebből a keresőből indulva is elnavigálhatunk a MOKKA-ODR kérelmezés irányába is.

A kialakított új keretrendszer adatokkal való feltöltése folyamatos. Jelenleg 54 könyvtárból érkeznek bibliográfiai és állományadatok és 1400 könyvtár regisztrált a könyvtárközi kölcsönzésben való részvételre. A közös katalógus- és lelőhely-adatbázis 4 millió könyv, folyóirat, hangfelvétel, film, térkép bibliográfiai adatait tartalmazza, 1,9 millió folyóiratkötet és 8,4 millió egyéb dokumentumpéldány lelőhely-információival. Az adatbázis kereshetőségét 3,3 millió egységesített szerzői név és tárgy szó segít.